

1-6
'98

АРХІВ УКРАЇНИ

СІЧЕНЬ-
ГРУДЕНЬ

З автобіографії Семена Даниловича Пількевича

25 грудня 1954 р.

. . . 1920 року “Комітет незаможних селян” відрядив мене на навчання до м. Житомира, у Педагогічний технікум, який я закінчив у 1924 році. Після закінчення технікуму призначений був учителем Барашівської 7-річної школи (Житомирська обл.) викладачем 5–7 класів. 1926 року був призначений інспектором райнаросвіти Олевського району тієї ж області та викладачем історії Олевської 7-річної трудшколи. На початку 1927 року був обраний членом президії і призначений завідуючим райнаросвітою Бозарського р-ну Житомирської області.

У вересні 1927 року поїхав учитися до Київського Інституту народної освіти на факультет профосвіти. Після закінчення інституту в 1931 році залишений був при цьому ж інституті аспірантом по кафедрі історії народів СРСР. . . . 1932 року призначений був директором Київського Історичного архіву і того ж року вступив до аспірантури при Центральному Архівному управлінні УРСР, теоретичний курс якої закінчив у 1934 році.

1938 року призначений був деканом і ст. викладачем Київського Педагогічного інституту і за сумісництвом працював директором середньої школи №77 м. Києва.

. . . Після повернення з армії наприкінці 1945 року призначений був директором Київського обласного архіву, а в лютому 1946 року призначений начальником Арх[івного] відділу по Київській обл[асті]. З жовтня 1948 року працюю Начальником Архівного Управління МВС УРСР.

25/ХІІ-54

[підпис]

ЦДАВО України, ф. 14, оп. 54, спр. 163, арк. 52, 52 зв., 53. Автограф. Переклад з російської.

На першій сторінці обкладинки – відомий архівіст, організатор та будівничий архівної справи в Україні С. Д. Пількевич, сторіччя від дня народження якого минуло 1997 року. З жовтня 1948 р. і до кінця 1969 р. С. Д. Пількевич обіймав посаду начальника Архівного управління при Раді Міністрів УРСР, був ініціатором і організатором багатьох заходів, спрямованих на подальший розвиток архівної справи в Україні. Автор ряду наукових та науково-методичних праць.

1-6 '98 АРХІВИ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

ВИДАЄТЬСЯ З 1947 р.

№ 1-6 (241) 1998

СІЧЕНЬ – ГРУДЕНЬ

З М І С Т

Указ Президента України "Про День працівників архівних установ"	3
Збережімо архівно-документальну спадщину українського народу. На запитання редакції відповідає начальник Головархіву України Р.Я.Пиріг	4
Статті та повідомлення	
КУЛЕСHOB C.Г. Історичне документознавство: зміст та основні завдання наукового напрямку (до постановки проблеми)	9
ШМІДТ С.О. Архіви та історики-аматори	18
Дискусія про архіви	
СЕЛІВЕРСТОВА К.Т. Яких фахівців потребуватимуть архіви у ХХІ столітті?	25
Публікації архівних документів	
КУДЛА О.В. "Просвіта" в Україні на початку ХХ ст. (за документами ЦДІАК України)	31
ПРИТУЛЯК П.П. Брестський мир у світлі невідомих документів ЦДАВО України	41
Матеріали до словника архівних діячів	
ЮРКОВА О.В. Володимир Степанович Євфимовський: біобібліографічний начерк	45
Огляди джерел і документальні нариси	
СРІБНЯК І., ЛУК'ЯНЕНКО О. З історії заснування Музею-архіву визволення України	54
ТЮРМЕНКО І.І. Архівні джерела з історії наукової школи професора В.Перетца в Києві	58
КОКОШКО Ф.І. Культурно-освітні організації Півдня України (1917 – кінець 1920-х рр.)	65
Доля українських архівів	
БАЗАНОВА О.М. ЦДКФФА України: події і люди	73
У Міжнародній раді архівів	
ЛОЗИЦЬКИЙ В.С. Україна в контексті міжнародного архівного співробітництва (до 50-річчя Міжнародної ради архівів)	86
Використання архівних документів	
ПРИЛЕПШЕВА Ю.А. З історії підготовки міжреспубліканських та міжнародних збірників документів	93
Пошуки та знахідки в архівах	
МАТЯШ І.Б. Археологічний інститут у Одесі: <u>втрачені можливості</u>	103

КРЯЧОК М.І. "Отдельное мнение" Опанаса Сластьона на захист української мови	109
КРАВЧЕНКО В.М. Новий документ з історії міського судочинства в Києві 30-х рр. XVII ст.	113
НЕПОМНЯЩИЙ А.А. Невідомі джерела до біографії Арсенія Маркевича ...	121
Архівна справа за рубежом	
БЕЛА ЛЕКЛІ. Угорські архівні журнали "Levéltári Közlemények" ("Архівні відомості") та "Levéltári Szemle" ("Архівний огляд")	128
РОБЕРТ СІДНЕЙ МАРТИН. Розвиток професійної освіти бібліотекарів і архівістів у Сполучених Штатах: порівняльне дослідження (аналіз)	131
Наукові конференції, наради та семінари	
Нарада-семінар керівників державних архівних установ України	134
ПАПАКІН Г.В. II Міжнародна наукова конференція "Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава 1918 року"	139
МАРЧЕНКО Н.П., ЗАГОРЕЦЬКА О.М. Наукова конференція "Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917-1921 рр.)"	141
ГРАНКІНА О.В. Науково-практична конференція "Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання"	145
Критика та бібліографія	
МУШИНКА М. Монографія про державні нагороди України	149
БУРНОСОВ В.Ф., СТУКАНОВ Є.М. Цінне дослідження й корисний навчальний посібник	152
Інформація та хроніка	
У ЦДАМЛМ України	160
ЗУБ Т.І. Ювілей Державного архіву Чернігівської області	164
Держархів Харківської області повідомляє	165
Попова Онисія Кіндратівна	167

Підготовлено на комп'ютерному обладнанні, належному Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського Національної академії наук України Українським науковим інститутом Гарвардського університету та Фондом Катедр Українознавства (ФКУ). Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ, фінансується за рахунок благодійних пожертв українських громад США і Канади.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Р.Я.ПИРИГ (головний редактор), Г.В.БОРЯК (заступник головного редактора), Л.М.ВАСЬКО (заступник головного редактора), Л.А.ДУБРОВІНА, В.С.ЛОЗИЦЬКИЙ, К.Є.НОВОХАТСЬКИЙ, Г.В.ПАПАКІН, П.С.СОХАНЬ, В.С.ШАНДРА, Н.М.ЯКОВЕНКО, М.А.ПРИТИКІНА (технічний редактор)

Адреса редакції: 03680 МСП, Київ-110, вул. Солом'янська, 24. Тел. 277-45-22.

ЦЛМРД ЦДА України. 03680 МСП, Київ-110, вул. Солом'янська, 24.

Здано до набору 21.10.98. Підписано до друку 02.11.99. Формат паперу 70x108 1/16. Офсетний друк.

Умовн.фарбо-відб. 15,57. Умовн. друк. арк. 15,2. Обл.- вид. арк. 15,23. Наклад 300. Зам. № 10-2000

"Архіви України", № 1-6. Науково-практичний журнал. Видається з 1947 р.

Свідоцтво про реєстрацію: КВ №5 від 07.09.93.

Редакція не завжди поділяє точку зору авторів публікацій.

Засновники – Головне архівне управління України,

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського

Національної Академії наук України. © "Архіви України", 1999

уже знав, що описана сцена произошла с учителем и директором, но еще не слышал свидетеля этой сцены.

Если уж быть точным, то следовало также занести в “дополнение” к протоколу и объяснение И.Е.Лысяка, который говорил, что он такого случая не припомнит, что м[ожет] б[ыть], когда и сказал что-либо, но не с целью издевательства над укр[аинским] языком.

Все выяснится, и если нужно, то я назову фамилии ибо проверю заявление, вследствие этого, передавая о случае, я все же не хотел называть фамилии И.Е.Лысяка и другого лица – участника разговора, закончив свое сообщение такими словами: принято и общее правило, что о последующих подробностях и фактах, имеющих связь с приведенным здесь случаем, при ознакомлении с протоколом пед[агогического] совета, который состоялся, писать протокол правильно следует, особенно в таких случаях, когда вносятся чужие слова, записывать их в соображениях, могущих возникнуть впоследствии недоразумений, что в данном случае и подтвердилось, записывают их со стенографической точностью, и на всякий случай, опросив говорившего тут же при всех – так ли записаны его слова? Вспомнить же то, что было по написании протокола, да еще через два, три дня... совершенно недопустимо, ибо вследствие разных причин очень часто могут появиться такие непредвиденные “дополнения” к протоколам, которые вносят лишь ненужные обострения.

Я представляю свои объяснения лишь по ознакомлению с протоколом педсовета, в котором будет говориться о них.

Пред[седатель] р[одительского] к[омитета] Мир[городской] м[ужской] г[имназии]. 1917 г., апреля 30.

ЦДАМЛМ України, ф. 194, оп. 1, од. зб. 5, арк. 1-3. Автограф.

НОВИЙ ДОКУМЕНТ З ІСТОРІЇ МІСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В КИЄВІ 30-х рр. XVII ст.

В актовій книзі Володимирського гродського суду за 1639 р., що зберігається в Центральному державному історичному архіві України в м.Києві (ф. №28), виявлено унікальний документ, введення якого до наукового обігу сприятиме поглибленню знань з історії київського міського самоврядування та судочинства, що здійснювалися на основі норм магдебурзького права. Воно було надане київським міщанам великим князем литовським Олександром в кінці XV ст.¹ Останні дослідження дозволили встановити точну дату надання Києву привілея на магдебурзьке право – 31 серпня 1498 р.² Далі, цей документ із значними доповненнями був підтверджений двома привілеями короля Сигізмунда I від 29 березня 1514³ та 16 січня 1516 рр.⁴ Основними друкованими збірниками магдебурзького права, які застосовувалися в судочинстві українських міст, були твори видатного польського юриста Бартоша Гроїцького “Artykuły Prawa Majdeburskiego” та “Porządek Sądów i Spraw Miejskich Prawa Majdeburskiego w Koronie Polskiej”⁵. Виявлений документ розкриває структуру київських міських судово-адміністративних органів та висвітлює хід судового процесу у справі магістрату з обвинуваченням у фінансових зловживаннях радцею-

скарбником, а також фіксує склад посадових обов'язків магістратського *синдика*. Урядник під назвою *синдик* (*syndicus, syndyk*) з'явився в містах тільки в XVI ст., а раніше, у XV ст., він називався *уповноваженим міста* (*procurator causarum postre civitatis*). Згідно з документальними матеріалами Кракова, Варшави, Любліна й Львова синдик відстоював інтереси міста в земських, гродських, міських і духовних судах, а також перед королем. У самому ж місті він був зобов'язаний у судовому порядку примушувати міщан сплачувати прострочені податки, мав бути високоосвіченим правником із добрим знанням не лише польської, а й латинської мов, щоб вести найважливіші справи міста як перед королем, так і перед можновладцями королівства чи навіть інших країн. Синдиком міг бути тільки той, хто підлягав міській юрисдикції⁶.

У виявленому документі зазначено точну дату запровадження в Київському магістраті окремої посади синдика: 10 березня 1638 р. – день, коли Теодор Сусло присягнув на службу цій установі. Ймовірно, цей уряд був запроваджений не раніше 1638 р., оскільки, як свідчать виписи з київських ратушних книг за 1637 р., у підписах після імені урядника вказується лише посада писаря⁷, а пізніше, в подібних матеріалах за 1646–1649 рр., постійно зазначається, що міський писар Василь Усович був водночас і синдиком⁸. Загалом відомості про синдиків трапляються в середньовічних джерелах з історії Києва досить рідко, а тому цей документ є особливо цінним джерелом про юридичну практику названого службовця в магістраті.

У цьому документі також згадується факт прийняття присяги синдиком при вступі на уряд і наводиться фрагмент із тексту “Присяги радецької”, опублікованої у складі “Pogadka”: “правъ, привилеювъ и свобод постерегати, таємницъ посполитых и секъретовъ никому не злавляти”⁹. Продовжується цей фрагмент стисло викладеним змістом угоди синдика з магістратом, де сформульовано посадові обов'язки цього службовця: “зачатые sprawy с кимъ-колвекъ, такъ с поводства пановъ месчан, яко и противко нимъ, ѿд кого-ко-лвекъ заданые, сконъчити”. Крім цього, документ свідчить, що посада синдика Київського магістрату передбачала виконання за сумісництвом додаткових функцій *інстигатора*. Інстигатор – публічний обвинувач (*instigator publicus*), проводив попереднє слідство, і в разі виявлення злочину позивав злочинців до радецького або вйтівсько-лавничого уряду. У Кракові, наприклад, у середині XVII ст. функції обвинувача, що належали синдикові, також виконував інстигатор. Він обирався міською громадою і був її речником і представником¹⁰. У судах великих українських міст такий чиновник, як правило, мав досить широкі поліцейські повноваження: наглядав за дотриманням норм правосуддя під час судового процесу, міг подавати позови від імені міста будь-кому, навіть найвищим у місті посадовим особам, стягував штрафи, примушував людей з'являтися до суду, слідкував за дотриманням порядку й тиші під час проведення судового засідання в ратуші, мав бути завжди присутнім у суді¹¹.

Новий документ містить також винятково цінні для історії київського міського судочинства процедурні деталі: апеляційні оскарження вироку вйтівсько-лавничого суду в другій (радецькому суді) та третій, найвищій, апеляційних інстанціях, а також процедуру ознайомлення суду й сторін із вироком останньої після повернення справи до Києва. Для королівських міст Речі Посполитої, що отримали магдебурзьке або хелмінське право,

найвищою судовою інстанцією був королівський надвірний Асесорський суд¹². Ці деталі забезпечують відображення в документі повного циклу розгляду справи в усіх компетентних судових інстанціях. Значна історична цінність факту апеляції з Києва до Асесорії обумовлюється втратою більшої частини архівних матеріалів цієї установи під час Другої світової війни. До того ж, документи, що вціліли, в основному представляють процеси в Асесорії таких міст, як Краків, Варшава, Гданськ, Торунь, а також міст південно-східної частини Речі Посполитої та Серадзької і Велуньської земель¹³.

Документ, що публікується, є скаргою (протестацією) київського вїта Юзефа Ходики¹⁴, бурмистра Федора Скачка та радці Івана Сесеревковича на судового синдика Теодора Сусла. Скарга була внесена до книг Володимирського гродського суду 23 серпня 1639 р. згідно з вимогою уповноваженого від Київського магістрату радці Остапа Скачка. У ній скаржники заявляють, що Теодор Сусло, порушивши угоду (певное постановене) та присягу (юрамент) на службу магістратові, зконтактувався з радцею Пархомом Сущиком¹⁵, “который немало шкод в ратушу скарбцови мєстьцкому за уряду и справованя свого починилъ”, та виступив на судовому процесі як захисник обвинуваченого Сущика (смель и важильсе... ѿд него промововати ... ѿд него ставати и боронити), а, як підкреслюють у документі скаржники, синдик “мель быти на него инъстыкгаторомъ”, тобто слідчим та обвинувачем. Імовірно, раніше магістрат запідозрив радцю-скарбника у фінансових зловживаннях і доручив Суслові, вже як інстигаторові, провести таємне судове розслідування й зібрати відповідні документи для пред’явлення підозрюваному позову до суду та доведення його вини. Результатом цього розслідування були “урочные акты и процес”. Далі мало розпочатися слухання справи у вїтївсько-лавничому суді. Згідно з процедурним порядком у міських судах, після сформулювання поводом головної скарги позваний мав звернутися до суду за дозволом про початок так званого “гвару”, тобто дебатів сторін. Суддя був зобов’язаний погодитися на це¹⁶. Імовірно, поводом у цій справі був сам Сусло, позваним – Сущик, а свідками обвинувачення – магістратські урядники. У ході таких дебатів повод не мав права долучати будь-які нові докази і навіть був зобов’язаний захищати позваного в суперечках із третіми особами (свідками) про предмет процесу¹⁷. Оскільки в цьому документі хід судового розгляду справи в магістраті взагалі не знайшов свого відбиття і скаржники не вказують конкретного характеру захисту та з якої причини інстигатор виступив у ролі захисника обвинуваченого, – можна припустити, що приводом для такого несподіваного для магістрату кроку Сусла й повороту справи була не відображена в документі процедурна формальність, яка й спричинила в подальшому подання апеляції до вищої судової інстанції – радецького суду (болш ая того ж Пархома Сущика в ратушу... справа). Хоча в документі й не зазначено, що вїтївський суд прийняв якийсь вирок, але це обов’язково повинно було статися, оскільки без цієї невід’ємної складової судового процесу звичайно ж незадоволений судовим рішенням Сущик не мав би права подати справу на апеляцію до ради, а з часом – і до Асесорії. Як впливає із змісту документа, апеляція до радецького суду була відхилена *урядовим інстигатором* (ѿд инъстыкгатора урядового ему атенътованая), передусім тому, що вирок вїтївського суду в Києві вважалися остаточними і могли переглядатися тільки в Асесорському

суді¹⁸. З цієї причини апеляція була відправлена безпосередньо до Асесорії, а Сусло, арештувавши Сущика, оформив письмове зобов'язання і взяв його на поруки. Останній факт підтверджує правомірність висновку про участь Сусла в цій справі як повода. У тогочасній судовій практиці арешт підозрюваного міг бути здійснений поводом, який до того ж брав на себе матеріальні витрати з утримання арештанта¹⁹.

Присутність при розгляді справи урядового інстигатора можна пояснити прямим відношенням теми процесу до інтересів державних фінансів, оскільки певна сума з міської "схриньки" щорічно відраховувалася до державного Скарбу. Він міг бути делегований Асесорією до Києва після доносу когось із воєводських урядників. Із змісту документа не ясно, хто саме інформував цю установу про непорядки у фінансовому господарстві міста, – ймовірно, то міг бути воєводський городничий або скарбник.

Як свідчить документ, після перегляду справи в Асесорії всі матеріали разом із рішенням цієї установи було повернуто до Київського магістрату (зъ апеляции од Двору его кор. м.л. звернула). Не виключено, що вирок вийтівського суду дістав підтвердження, оскільки потім, коли для Сусла настав час розкрити згорток судових документів (ротуль тоє справи завераныи быти мель ставити), що надійшов із Асесорії, і, як рекомендує "Poządek", "na miejscu sądowym przysiężniczym przy obliczności obudwu stron"²⁰ зачитати вирок суду найвищої інстанції, Сусло, "викотив" обвинуваченого з-під міської юрисдикції і, прихопивши із собою різні магістратські документи й судові справи, разом із Сущиком зник із міста. В документі є також пряма вказівка на те, що в Києві втікачі користувалися певною підтримкою та розумінням серед міщан, оскільки після їхнього зникнення в місті почалися якісь прояви невдоволення та виступи прибічників (подбурене и седиции в месте чинячи, когось суб'юрдиповати...). Можливо, звинувачення у втечі були безпідставними і Сусло зовсім не збирався зникати, а, виконуючи покладені на нього обов'язки синдика, взяв документи по справах міщан з шляхтичами (в роках кгородскихъ и роках земськихъ одправуючихсе) для того, щоб їхати з ними, як то було раніше заплановано, до Люблінського Трибуналу, про що також ідеться в документі. До того ж, не виключено, що він направлявся до королівського Реляційного суду (останній уважався вищою від Асесорії інстанцією) з метою в черговий раз спробувати добитися перегляду справи. А представник Київського магістрату міг їхати до Польщі навздогін їм (відомо, що найзручніший шлях у напрямку до Любліна йшов через Володимир, де й була записана скарга). Подальший хід цієї справи та доля обох її головних учасників невідома, незрозуміло також якими ж насправді були їхні взаємовідносини і що спричинило їхнє зближення.

Зрозуміло, що більш детально ця справа мала бути висвітленою в документах Київського магістрату. Ознайомлення з ними дозволило б авторові публікації уникнути багатьох сумнівних припущень при реконструкції ходу судового процесу в усіх судових інстанціях. Але, як відомо, майже вся систематична документальна база до історії Києва та Київщини XVI–XVII ст. – актові книги київських судово-адміністративних установ – була знищена міськими пожежами 1651 та 1811 рр.²¹ Єдиною пам'яткою, яка містить унікальну інформацію про склад і зміст збереженого між пожежами актового матеріалу, є рукописна книга кверенд під назвою:

“Xiąg ziemskich i grodzkich Kijowskich w Kijowskim magistracie znajdujących się zacząwszy od roku 1571 aż do roku 1646 z datą i essencją wypisana kwerenda”²². Її регести містять відомості про декількох осіб на прізвище “Сусло”: Григорія, який володів містечком Пулини Житомирського повіту, що було частиною Виговської маєтності; Данила, якому належала Лугінська частина в тій же маєтності, але в Овруцькому повіті, та Миколая, який володів селом Погоріле “в грунтах Виговських” того ж повіту²³. Хоча ім’я Теодора Сусла серед них не значиться, все ж ці факти вказують на можливе місце його походження. Як свідчать матеріали Книги Київського підкоморського суду, паралельно зі службою в магистраті у вересні 1638 р. Теодор Сусло був уповноваженим адвокатом митрополита Петра Могили²⁴. Вірогідно, йому, незможному шляхтичеві, довелося увійти до специфічної соціальної групи, що сформувалася на кінець XVI – початок XVII ст. і засобом існування для якої була канцелярсько-юридична практика²⁵.

Документ підготовлений до публікації на основі “Правил видання пам’яток, писаних українською мовою та церковнослов’янською українською редакції”²⁶. Враховано також деякі принципи, викладені в “Методичних рекомендаціях по передачі текстів документів XVI-XVIII ст.”²⁷ та “Правилах видання пам’яток української мови XIV-XVIII ст.”²⁸. Він публікується критично-дипломатичним методом, що передбачає збереження основних елементів графіки та орфографії джерела, але дозволяє публікаторові вносити деякі елементи нинішньої орфографії та пунктуації, що, не спотворюючи тексту, полегшують його сприйняття.

Текст документа метаграфовано сучасним шрифтом зі збереженням літер, відсутніх у сучасному алфавіті: є, ѿ, ѳ. Буква на передається знаком “я”. Відповідно до оригіналу метаграфувалися літери є, е, и, ы, ь, ѿ, незалежно від їхньої ролі та позиції у слові. Графічний елемент, що нагадує букву “s” і передає в більшості випадків звук “й”, друкується курсивним *и*. Діакретичні знаки не зберігаються. Надрядкова лігатура на місті знака, що нагадує “малу сигму”, передається розчленованою, вводиться в рядок і набирається курсивом як *го*. Вводилися в рядок і набиралися курсивом також буквсполучення *ст* та всі інші надрядкові букви. Дієслівна частка “ся” (в тексті оригіналу “се“) пишеться разом із дієсловом, коли вона перебуває в постпозиції, і окремо від сусіднього слова у препозиції. Скорочені слова не розкриваються, після них ставляться крапки. Винятком є скорочення латинського “*mapu rgorgia*”, де відсутні літери подано у квадратних дужках. Єдиний польськомовний підпис Юзефа Ходики передається без модернізації правопису – відповідно до орфографії оригіналу. Велика буква пишеться згідно з нинішніми правилами орфографії. Текст друкується без позначення кінця рядків, а кінець сторінки відзначається двома похилими рисками (//). Розділові знаки оригіналу не зберігаються. Нинішні розділові знаки вживаються в публікації згідно з розумінням публікатора та сучасними правилами пунктуації. Текст документа розбитий на клаузули відповідно до вимог дипломатики.

Досить цікавими щодо правопису та мови є й інші документи актової книги № 74, що належали перу одного з декількох підписків канцелярії Володимирського гродського суду.

Серед зафіксованих у тексті документа фонетичних особливостей одразу ж виділяється типова північноукраїнська діалектна риса – наявність у

деяких словах літери “є” в ненаголошеній позиції на місці іа(я), напр.: тисеча; та в наголошеній позиції, напр.: присегълому, присегу, присеги. Заслугує на увагу ця літера в слові “свєбод”. Досить виразно в тексті цього акта та інших документів актової книги постають засади вживання літер “є” та “ѣ” у різних позиціях. Якщо в середині та в кінці слів після приголосних у переважній більшості випадків вживається “є”, то на початку, де передбачається йотація, завжди вживається виключно “ѣ”, напр.: єго, єму, єхати, єсть. Літера “ѣ” гакож вживається в більшості випадків у кінці та в середині слів після голосних, напр.: тые, тоє, уросчоныє, акъциє, которое, своєи, своєю, таємъницъ, Києва. Поряд з цим фіксується випадіння цієї літери у слові “свого”. Значно рідше в позиції після голосного вживається “ѣ” (києвський, києвського, Києвъ). Важливим явищем є відсутність у суфіксах -єи(є), -ан(є) іменників, що означають назви дій, станів, знака “ъ” після “н”, напр.: постановєнє, подбурєнє, непоставєнє, виявєнє, зламанє. Літери “и” та “ы”, незалежно від позиції у слові, вживаються відповідно до етимології, чітко вказуючи на різницю у вимові. Літера “ъ” застосовується тільки в середині та кінці слів після приголосних на означення твердості. Для передачі проривного приголосного “g” вживається буквосполука “кг”, напр.: кгродскомъ, буръкграбимъ, буркграбя. Літерою “о” у словах іншомовного походження позначалися звуки “f” та “t”, напр.: ѳедоръ, Юєва, ѳоєруючисє, Теѳлорови. У тогочасній народній мові “ѳ” відповідала буквосполуці приголосних “хв”. Необхідно вказати також на псевдоетимологічне вживання в тексті документа буквосполуки “сч” замість закономірного “щ”, напр.: месчан, месчанинъ, Сусчикомъ. Поряд із звичайним написанням літери “ѳ” на початку слів, зустрічаються випадки вживання цієї літери в середині слів, напр.: привилєѳвъ, мелиѳрацію. Пам’ятка задокументовує м’якість “ц”, напр.: протєстация, раици, акъциє, сєдиции, юрьєдикъции: водночас у іменнику першої відміни з основою, яка закінчується на цей приголосний, фіксується отвердіння кінцевого “ц”, напр.: раицою. У граматичній будові слів також варто відмітити ряд особливостей. Це, зокрема, поширення флексії “-у” в родовому відмінку однини назв предметів та абстрактних понять, напр.: запису, закладу, уряду, року, ѳд Двору: вживання флексії “-ови” в давальному відмінку іменників другої відміни, напр.: ѳедорови Суслови, синъдикови, скарбцови, маистратови. Зафіксовано також форму орудного відмінка множини іменників, напр.: книгами. Зустрічаються випадки неповних форм дієслів, напр.: єсть записана была, была принята. А прикметники вживаються тільки в повних формах, напр.: великую, незносную, пєвъную. Флексія родового відмінка однини повних прикметників жіночого роду “-оѳ” (пор. нинішню “-ої”) має вигляд “-оє”, напр.: юрьєдикъции малѳебурское. Перша особа однини минулого часу у формі чоловічого роду засвідчується кінцевим “л” відповідно до живомовного “в”, напр.: светчилъ, ѳповедалъ, починилъ (пор. учинивъши, виконавъши). Форма першої особи однини минулого часу дієслів супроводжується особовою часткою, напр.: казал-ємъ. Інфінітив виступає тільки з кінцевим голосним “-ти”, напр.: постєрегати, сконъчити, боронити.

¹ Описание Киева // Сочинение Николая Закревского. – М., 1868. – Т. 1. – С. 35; Антонович В. Б. Киев, ег о судьба и значение с XIV по XVI столетие (1362-1569) // Киевская старина. – К., 1882. – № 1. – С. 35; Леонтович Ф. И. Источники русско-литовского права // Варшавские университетские известия. – Варшава, 1894. – № 1. – С. 61; Тарановский Ф. В.

Обзор памятников магдебургского права западно-русских городов литовской эпохи: историко-юридическое исследование. – Варшава, 1897. – С. 18. *Грушевський М.* Історія України-Руси XIV-XVII віки. – Т. V. – К., 1994. – С. 230; *Кленетський П. Г.* Очерки по истории Киевской земли. – Одесса, 1912. – Т. 1: Литовский период. – С. 321; *Bardach J.* Ustrój na prawie magdeburskim w Wielkim księstwie Litewskim do połowy XVII wieku // О dawnej i niedawnej Litwie. – Poznań, 1988. – S. 101-102; *Сав П. М.* Феодальные города Украины в конце XV - 60-х годах XVI вв. – К., 1989. – С. 175; *Івакін Г. Ю.* Історичний розвиток Києва XIII - середини XVI ст. – К., 1996. – С. 107; *Білоус Н.* Міське самоврядування у Києві в кінці XV - першій половині XVII ст. // Український Альманах 1997. – Варшава, 1997. – С. 102-103; *Климовський С. І.* До питання про "обмеженість" магдебурзького права середньовічного Києва // УІЖ. – 1997. – № 4. – С. 76-81.

² *Круглова Т. А.* Магдебургское право в Киеве: поиск гочки отсчета. – К.: Знання, 1999. – С. 5-33.

³ РДАДА, ф. 389, оп. 1, спр. 9, арк. 118-119 (мікрофотокопія: ЦДІАК України, КМФ-36, оп. 1, спр. 9, арк. 118-119); Опубл.: Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. – СПб., 1865. – Т. 2. – № 103. – С. 126-128.

⁴ РДАДА, ф. 389, оп. 1, спр. 17, арк. 245-249 (мікрофотокопія: ЦДІАК України, КМФ-36, оп. 1, спр. 17, арк. 245-249); ЦДІАК України, ф. 62, оп. 1, спр. 1, арк. 7-10; Опубл.: Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией, в 5-ти т. – СПб., 1846. – Т. 1. – № 170. – С. 194-195; Грамоты великих князей литовских с 1390 г. по 1569 г. Изд. под ред. В. Антоновича и К. Козловского. – К., 1868. – № 25. – С. 47-51.

⁵ *Тарановський Ф. В.* Обзор памятников магдебургского права западно-русских городов литовской эпохи. – Варшава, 1897. – С. 33-51.

⁶ *Ptaśnik Jan.* Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce. – Kraków, 1934. – S. 240-241.

⁷ НБУ ім. В.І. Вернадського, Інститут рукописів, ДА/517 Л, арк. 176, 177 зв., 179, 182.

⁸ Там само, арк. 152 зв., 158 зв., 159, 161.

⁹ ЦДІАК України, ф. 32, оп. 1, спр. 8, арк. 7 зв. – 8.

¹⁰ *Ptaśnik Jan.* Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce. – Kraków, 1934. – S. 243.

¹¹ *Владимирский-Буданов М. Ф.* Немецкое право в Польше и Литве // Журнал министерства народного просвещения. – СПб., 1868. – № 8. – С. 554-555.

¹² *Volumina Legum. / Ed. J. Ohryzko. – Petersburg, 1859. – Т. 3, 797; Bardach Juliusz, Leśnodorski Bogusław, Pietrzak Michał.* Historia ustroju i prawa polskiego. Wydanie III. – Warszawa, 1996. – S. 241-242; *Woźniakowa Maria.* Sąd asesorski koronny (1537-1795). – Warszawa, 1990.

¹³ *Woźniakowa Maria.* Sąd asesorski koronny (1537-1795). – S. 105-115.

¹⁴ Привілей короля Владислава IV на київське вйтивство Юзеф Ходика отримав 28 лютого 1633 р. (AGAD. МК-180, к. 70 v - 71) і обіймав цю посаду до 1641 р.

¹⁵ У листі вйта Федора Ходики, бурмистрів та райців Київського магістрату до короля Сигізмунда III від 24 січня 1625 р. (у складі конфірмації від 25 лютого 1625 р.), із проханням про збільшення їм та міським слугам щорічної платні з міської скрині, фігурує також Пархом Суцник (AGAD. МК-172, к. 154 v - 155).

¹⁶ *Bardach Juliusz, Leśnodorski Bogusław, Pietrzak Michał.* Historia ustroju i prawa polskiego. – S. 274.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Архив ЮЗР. – К., 1907. – Ч. 8. – Т. 5. – № 97. – С. 220.

¹⁹ *Bardach Juliusz, Leśnodorski Bogusław, Pietrzak Michał.* Historia ustroju i prawa polskiego. – S. 275.

²⁰ ЦДІАК України, ф. 32, оп. 1, спр. 8, арк. 84.

²¹ ЦДІАК України, ф. 1230, оп. 1, спр. 66, арк. 2-3; *Яковенко Н. М.* До питання про реконструкцію складу київських судово-адміністративних архівів кінця XVI - першої половини XVII ст. // Архіви України. – 1990. – № 5. – С. 18-20.

²² НБУ ім. В.І. Вернадського, Інститут рукописів, ф. 1, спр. 4104, № 1-327, 328, 418.

²³ Там само, ф. 1, спр. 4104, № 732, 733, 1591, 2288, 3920.

²⁴ ЦДІАК України, ф. 4, оп. 1, спр. 1, арк. 108 зв., 113, 116 зв., 118 зв., 123 зв.; Книга Київського підкоморського суду (1584-1644). – К., 1991. – С. 174, 178, 183, 184, 188.

²⁵ *Яковенко Н. М.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К., 1993. – С. 234.

²⁶ *Німчук В. В.* Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковно-слов'янською української редакції. – Ч. 1. Проект. – К., 1995.

²⁷ Єдлінська У.Я., Страшко В.В. Методичні рекомендації по передачі текстів документів XVI-XVIII ст. // Передача текстів документів і пам'яток: Матеріали науково-методичної наради. Квітень 1990 р. - К., 1990.

²⁸ Правила видання пам'яток української мови XIV-XVIII ст. / Упор. М.М. Пешак, В.М. Русанівський. - К., 1961.

Публікацію підготував В.М. КРАВЧЕНКО,
науковий співробітник Інституту української
археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського
НАН України

**1639 р., серпня 23. Володимир. – Скарга київського вйта
Юзефа Ходики, бурмистра Федора Скачка та райці Івана
Сесеревковича на магістратського синдика Теодора Сусла,
з допомогою якого вдалося уникнути покарання
звинуваченому у фінансових зловживаннях
райцеві Пархомові Сущикові**

Протестация воита, бурмистра, раицовъ и всих месчан места Києва
противко пану вѣдорови Суслови

Року тисеча шестсот тридцать девятого, мсца августа,
двадцат третего дня

На вряде кгородскомъ, в замъку его кор. мл. Володимѣрскомъ, передо мною, Пстромъ Сосновъскимъ, буръкграбимъ замъку Володимѣрского и книгами нынешними кгородскими старостинъскими, славетными Остапъ Скочко – месчанинъ и раица киевскими, ѡчевисто постановивъшисе, именемъ шляхетного пана Юзефа Ходыки, упривилижованого воита места его кор. мл. Києва, и славетныхъ вѣдора Скачка, бурмистра, Ивана Сесеревъковича, раици, сами ѡд себе и именемъ всего маистрату и посполства места его кор. мл. Києва, светчилъ, ѡповедалъ и соленитеръ се протестовалъ противко урожоному пану // Теѡдорови Суслови, присегълому синъдикови своему мestyцкому ратуша киевского, ѡ то, ижъ:

ѡиъ, в року прошломъ, тисеча шестсотъ тридцать ѡсмомъ, мсца марца, десятого дня, учинивъши с преречонимъ маистратомъ киевскимъ певное постановене и выконавъши юрамент на справедливую службу свою месту Киеву: “правъ, привилешовъ и свѣбод постерегати, таемъницъ посполитыхъ и секъретовъ никому не злавляти, зачатые sprawy с кимъ-колвекъ, такъ с поводства пановъ месчан, яко и противко нимъ, ѡд кого-колвекъ заданые, сконъчити”. Нижли, пропомъневши того постановеня и доброволного запису свого и закладу в немъ положоного, в року нынешнемъ, тисеча шестъсотъ тридцать девятомъ, не тылько абы мель поцътивости уряду места Києва постерегати, але ѡвшемъ того всего перепомънивши, встыд и присегу на сторону ухиливъши, смель и важилъсе, взявши раду и намову с Пархомомъ Сусчикомъ – раицою, року прошълого будучимъ, которыи немало шкод в ратушу скарбцови мestyцкому за уряду и справованя свого починилъ, справу ѡд него промововати и што бы мель быти на него инъстыкгаторомъ, ведаючи ѡ всихъ секретехъ мestyцкихъ, яко тые през него урочоные акъцие и процес ширек светчит, ѡд него ставати и боронити. А шгто болш ая того

ж Пархома Сусчика в ратушу, нимъ бы тая справа, ѿ инъстыкгатора урядового ему атенътованая, // зъ апелляции ѿ Двору его кор. мл. звернула, ѿсажоного, на поруку свою взявши и записавши при власном субъмисии своєї, рукою своєю подписаное, ѿного, кгда ротуль тоє справы завераныи быти мель ставити, не поставиль, из места Києва, весполъ с тымъ Сусчикомъ, снагъ, подбурене и седиции в месте чинячи, когось субъѿрдиновати на великую и незносную шкоду маистратови и посполству места Києва, ѿдехали. Яко того взяли певъную ведомость, ижъ того Сусчика с-под юрысдикъции маидебурское выкотиль и самъ немало мунименътовъ и справъ местцъкихъ, до верных рукъ своих на ѿборону месту ѿ розных побочных ѿсобъ заданых, в роках кгородскихъ и роках земъских ѿдправуючихсе, побралъ, с которыми пиная дорога теперь на Трыбуналь Любелскии припала была ехати, з рукъ своих не здалъ и ѿную, снагъ, сторонамъ противнымъ на шкоду места того повидаваль.

А такъ, што бы колвекъ за непилностью его и неѿданемъ тых справъ, такъже през непоставене* Сусчика, шкод место Києвъ понести мело, ѿных, ни на комъ инъшомъ, тылко на немъ памрыти и доходити, и ѿ зламане присєги и выявене секретовъ местцких противнымъ персономъ, правне чинити, закладу в записе помененого и шкод, а ѿособливе винъ правных винъдиковати и доходити, ѿѿеруючисе, зоставивши себе волную мелиѿрацию тоє протєстации. Што бы до тоє справы, за взятємъ дальшоє / / ведомости, забраных през него справъ местцъких, потъреба указовала, на тотъ час просиль, абы тая протєстация принята и до книгъ записана была.

У которое протєстации подписы рукъ тыми словы: Jozeph Chodyka, woyt miasta Kiiowa, гека m[anu] p[gorгі]a, ѿедоръ Данилевичъ Сказка, буръмистръ, власною рукою.

А такъ я, буркграбя, тую протєстацию принявши, до книгъ записати казал-ємъ.

И єсть записана m[anu] p[gorгі]a.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 74, арк. 1370-1371 зв. Оригінал.

* Виправлено з непомилки.

НЕВІДОМІ ДЖЕРЕЛА ДО БІОГРАФІЇ АРСЕНІЯ МАРКЕВИЧА

Історико-краєзнавчі дослідження Криму в останній чверті ХІХ – першій третині ХХ ст. нерозривно пов'язані з іменем засновника краєзнавчого руху в Таврійській губернії Арсенія Івановича Маркевича (1855-1942)¹. Досить об'єктивною оцінкою всієї наукової спадщини А.І.Маркевича став вислів академіка І.Ю.Крачковського: “Можна сміливо сказати, що його праці та редактовані ним “Известия” являють собою своєрідну енциклопедію з історії і культури Криму, яка ще довго служитиме путівником для всіх дослідників краю”². Визнанням заслуг краєзнавця у вітчизняній історичній науці став факт обрання його 15 січня 1927 р. членом-кореспондентом Академії наук СРСР за розрядом історичних наук – безпрецедентний випадок у ставленні до провінційного вченого-краєзнавця, який до того ж не мав жодного вченого ступеня.

1-6 '98 АРХІВИ УКРАЇНИ

УВАГА! НОВА СЕРІЯ!

З 1995 р. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАНУ здійснює видання некрополознавчої літератури в рамках серії "Некрополі України". Суттєвою відмінністю вказаного видавничого циклу від інших подібного спрямування є виразний синтетичний характер пропонованих публікацій: кожна робота створюється на базі найрізноманітніших друкованих джерел, матеріалів натурних обстежень поховальних комплексів, однак вихідною першоосновою і, водночас, універсальною з'єднувальною ланкою всього дослідницького проекту виступають виключно архіви першоджерела, перш за все унікальні й маловивчені корпуси храмових метричних книг та формулярних списків діячів минулого. Яскравою особливістю вказаної серії є принципова належність більшості публікацій до традиції т.зв. "біографічного некрополознавства".

У рамках серії "Некрополі України" уже побачили світ такі видання:

Випуск 1. – Проценко Л. А. Історія Київського некрополя (монографія). – Київ, 1995. – 412 с.

Випуск 2. – Дивний І. В. Страницы военного некрополя Старой Одессы (біографічний довідник). – Київ, 1996. – 182 с. + 32 с. іл.

Випуск 3. Дивний І. В. Козелецький військовий некрополь (біографічний довідник). – Київ, 1997. – 181 с.

Підготовлено до друку і буде опубліковано протягом 1999 р.:

Випуск 4. Дивний І. В. Страницы военного некрополя Старой Одессы. Часть вторая (біографічний довідник).

Триває робота над створенням великого біографічного довідника "Некрополь Старого Чернігова".

З питань придбання названих видань звертатися щовівторка та щочетверга за адресою: 252601, Київ, вул. Трьохсвятительська, буд. 4, кімн. 504 та 507.

З наукових питань звертатися за тел. 228-50-98 та 457-59-32 або за адресою: 252056, Київ, а/с 24.